

Жоюры білім туралы

ДИПЛОМ

ЖБ № 0000726

Осы диплом Шығарған
Жайра Исабекқызы берілді.

ол 2004 жылы Қарғай Аяқ аспанды
Қызылорда мемлекеттік университетінде

түсіні, 2008 жылы 050114 - Тарих мамандығы
бағыты Қарғай Аяқ аспанды

Қызылорда мемлекеттік университетінде

жоюры білім берудің қасиетін оқу бағдарламасын толық меңгерген шықты.

Мемлекеттік аттестаттық комиссиясының 2008 жылы
«09» сәуір шешімімен оған

Тарих мамандығы бағыты
Тарих тарихы

бділетінің және (немесе) БАКАЛАВР академиялық дәрежесі берілді.

Мемлекеттік аттестаттық комиссияның
қалыптасуының тарихына

Ретінде А. Мамбетов
Хатшы А. Мамбетов

М.П. Қызылорда қаласы

2008 жылы «09» сәуір
Тіркеу нөмірі 0017

ДИПЛОМ с отпичем

в высшем образовании

ЖБ № 0000726

Настоящий диплом выдан Шығарған
Жайра Исабекқызы в том, что она

в 2004 году поступила в
Қызылординский государственный университет

и в 2008 году полностью освоила профессиональную
учебную программу высшего образования

по специальности 050114 - История
Қызылординского государственного университета

и в 2008 году полностью освоила профессиональную
учебную программу высшего образования

по специальности 050114 - История
Қызылординского государственного университета

Решением Государственной аттестационной комиссии от
«09» апреля 2008 года ей (ей) присвоена

квалификация и (или) академическая степень БАКАЛАВР
История истории

по специальности История

Председателем Государственной
аттестационной комиссии А. Мамбетов

Ретінде А. Мамбетов
Секретарь А. Мамбетов

М.П. Қызылорда қаласы
«09» апрель 2008 года
Регистрационный номер 0017

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ
ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ

ҚОРҚЫТ АТА АТЫҒАҒЫ ҚЫЗЫЛОРДА МЕМЛЕКЕТТІК
УНИВЕРСИТЕТІ

№ 050114 - "Тарих"
ҚОСЫМША

Мамандығы
050114 - "Тарих"

Қызылорда қаласы, 2008 жыл

Азия және Африка елдерінің жаңа және қайта жаңаб тарихы	2	90	A	4,0	өте жақсы
Әлеуметтану	2	90	A	4,0	өте жақсы
Құрған негіздері	1	45	A-	3,67	өте жақсы
Саясаттану	2	90	A	4,0	өте жақсы
Белгішеме тарихы	3	135	A	4,0	өте жақсы
Ортағасық Азияда ежелгі дүниенің тарихы	3	135	A	4,0	өте жақсы
Еуропа және Америка елдерінің жаңа және қайта жаңаб тарихы	2	90	A	4,0	өте жақсы
Қазақстанның жаңа азиян тарихы	3	135	A-	4,0	өте жақсы
Тарихты оқыту әдістері (жаратыс әлемес)			A	4,0	өте жақсы
Қазақстан тарихын оқыту әдістері	1	45	A-	3,67	өте жақсы
Еуропа және Америка елдерінің жаңа және қайта жаңаб тарихы (жаратыс әлемес)	2	90	A	4,0	өте жақсы
Еуропа және Америка елдерінің жаңа және қайта жаңаб тарихы	2	90	A	4,0	өте жақсы
Тарихтан	2	90	A	4,0	өте жақсы
Қазақстан тарихының тарихнамасы	1	45	A	4,0	өте жақсы
Тарихты оқыту әдістері	3	135	A	4,0	өте жақсы
Географиялық тарихтан	2	90	A	4,0	өте жақсы
Азия Африка елдерінің жаңа жаңаб тарихы	2	90	A	4,0	өте жақсы
Қазақстанның қайта жаңаб тарихы	4	180	A-	3,67	өте жақсы

Іс-тәжірибелер

Археологиялық- этнографиялық	2	90			өсіпталынд
Географиялық	8	360	A	4,0	өте жақсы
Барлығы:	138	6165	ОРАҚҚ.09		

Мамлекеттік емтихандар

Қазақстан тарихы	1	45	A	4,0	өте жақсы
Әлем тарихы	1	45	A	4,0	өте жақсы

Диплом жұмысын қорғау

Пәтер: Думрұбабан Асрипа тарихнамасы орны	4	180	A	4,0	өте жақсы
--	---	-----	---	-----	-----------

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі

Оқу бағдарында мынадай пәндер бойынша тапсырды

Тегі, аты, әкесінің аты	Қазақстан Республикасы Глубокова Жадра Исабақыева	
Туған жылы	1988 жыл	
Білім жинақталған алаңының құжаттары	аттаспалар	
Қабылдау емтихандары	Ұлттық бірыңғай тестілеу	
Түсіні	2004 жыл	
Бітіруі	2008 жыл	
Жоғары оқу орнының статусы	мемлекеттік	
Оқудың нормативтік кезеңі	4 жыл	
Білім алу және Білімді бақылау тілі	қазақ тілі	
Оқу түрі	күнделік	
Бағалымақандық	Тарих	
Мамандануы	Тарих	
Құрлық жұмыстар		
1. Қазақстанның орта ғасырлары тарихы		
2. Еуропа, Америка елдерінің және және қазақтың арасындағы тарихы		
3. Азия, Африка елдерінің және және қазақтың арасындағы тарихы		
4. Тарихты оқыту әдістемесі		
Практика	1. Археологиялық-этнографиялық 2. Педагогикалық	
Қорытынды мемлекеттік емтихандар		
1. Қазақстан тарихы		
2. Әлем тарихы		
Тілдері: Румыланың Африка тарихындағы орны		
тарабында қорытынды білімділік жұмысын қорғады		
Берілген диплом Білім деңгейіне және білімділікке сәйкес қосымша бағалық алуға құқылы		

Қорық Ала атқанды
Қосымша мемлекеттік университеті

2008 жылғы
№ _____ дипломына
қосымша

24 маусым
2008 жылғы
Мамлекеттік
аттаспалар
қосымшасының
қосымшасы
Басқалар
ақпараттық
Дирекциясының
"Тарих пәнінің
оқу бағдары"
Білімділік
БЕРІЛІСІ

Ректор

Диплом

Қатысу

пәнінің атауы	кредит пункты	сағат ақылы	ерітпе Баға	саны Бағамы	дәстүрлі
Ежелгі дүние тарихы	3	135	B	3,67	жоқсы
Археология	2	90	B+	3,33	жоқсы
Информатика	3	135	B	3,0	жоқсы
Алғашқы қоғам тарихы	3	135	B+	3,33	жоқсы
Түркістан тарихы	3	135	B	2,67	жоқсы
Экология	1	45	A-	3,67	ете жоқсы
Экономикалық теория негіздері	2	90	B+	3,33	жоқсы
Жас аспандар философиясы және өмірлік тәртібі	2	90	B+	3,33	жоқсы
Шетел тілі	6	270	B+	3,33	жоқсы
Археология	3	135	A-	3,67	ете жоқсы
Қазақстанның өкілет тарихы	3	135	B-	2,67	жоқсы
Психология	2	90	A-	3,67	ете жоқсы
Ежелгі түркі еркіндігі және қорық мұралары	1	45	A	4,0	ете жоқсы
Орыс тілі	3	135	A-	3,67	ете жоқсы
Дене тәртібі (санақ)					өсіп келеді
Қазақстанның орта ғасырлары тарихы (бұрынғы аумақ)			A	4,0	ете жоқсы
Қазақстанның орта ғасырлары тарихы	3	135	A-	3,67	ете жоқсы
Философия	3	135	A	4,0	ете жоқсы
Этика-эстетика	1	45	B+	3,33	жоқсы
Математика	2	90	B+	3,33	жоқсы
Педагогика	4	180	A	4,0	ете жоқсы
Орта ғасырда Азия және Африка елдерінің тарихы	3	135	A-	3,67	ете жоқсы
Этнология	3	135	A	4,0	ете жоқсы
Қосалды тарихы негіздері	3	135	A	4,0	ете жоқсы
Социология	1	45	A	4,0	ете жоқсы
Орта ғасырлар тарихы	3	135	A-	3,67	ете жоқсы
Еуропа мемлекеттік құрылымы тарихы	2	90	A-	3,67	ете жоқсы
Түркістан тарихы	2	90	A-	3,67	ете жоқсы
Түркістан тарихы	2	90	A-	3,67	ете жоқсы
Дүниетан тарихы	3	135	A	4,0	ете жоқсы
Қазақстан тарихының дәрісханасы	2	90	A	4,0	ете жоқсы
Жаңа тарихтың дәрісханасы	2	90	A	4,0	ете жоқсы
Қазақ дәстүрлері тарихы	2	90	A	4,0	ете жоқсы
Қазақтардың ұлт-азаттық қозғалыстар тарихы	2	90	A	4,0	ете жоқсы
Қазақ мемлекеттік құрылымы тарихы	2	90	A	4,0	ете жоқсы
Еуропа реформация дәуірінде Ресей және Кеңес мемлекетінің тарихы	3	135	A	4,0	ете жоқсы
Дүниетан тарихы	2	90	A	4,0	ете жоқсы
Қазақтардың қатынастар тарихы	3	135	A-	3,67	ете жоқсы
Қазақтардың еркіндігі тарихы және Африка елдерінің және және қазақтың арасындағы тарихы	2	90	A	4,0	ете жоқсы
Қазақтардың еркіндігі тарихы және қазақтың арасындағы тарихы	2	90	A	4,0	ете жоқсы

“ЗЕЙІН” ПЕДАГОГТАРДЫҢ БІЛІКТІЛІГІН АРТТЫРУ ЖӘНЕ ҚАЙТА ДАЯРЛАУ
ҒЫЛЫМИ ӘДІСТЕМЕЛІК ДАМУ ИНСТИТУТЫ

СЕРТИФИКАТ

Шилоубаева Жазира Исабековна

Осы сертификат

Настоящим подтверждает, что

(тегі, аты, әкесінің аты/фамилия, имі отчество)

“Жауаптылық білім беру мадмунына аясында тәртіп келі бойынша оқыруды үздіктерден үздіктерінің”

тақырыбында / профес (на) курсыр көпмешені квалификация на тему

/10 ақпан-21 ақпан 2023 жыл, 108 сағат/

сағат көлемінде біліктілікті арттыру курсырынан өткенін растайды / в объеме часов

Директоры

Айқалима В.Ж.
АТЫ-ЖІНІ/Ф.И.О.

Берілген күні: “21” ақпан 2023 жыл
Дата выдачи:

Тіркеу нөмірі:
Регистрационный номер №00683

СЕРТИФИКАТ

Осымен / Настоящим подтверждает, что

Тлеубаева Жадра Исабековна

біліктілікті арттыру курсы «Тарих
мұғалімдерінің пәндік құзыреттерін дамыту»
тақырыбы бойынша 80 академиялық сағат
көлемінде өткендігін растайды.

прошёл(-ла) курсе повышения квалификации на
тему «Развитие предметных компетенций
учителей истории» в объёме 80 академических
часов.

Убыл басшысы
Руководитель организации

Камалова С.Т.

(МНІ-нің мембрасына
қолқалы қою керек)

(Signature)
Аманжол
Аманжол

Тірөө нөмірі
Регистрациялық нөмір № 010690

Берілетін күні: 01.12.2023 ж.
Дерек шығарып: 01.12.2023 ж.

ШЕБЕР ПЕДАГОГ

№12 (Қазтар)

2023 жыл

Маханбетова Қарлығаш Абуғахирқызы

*№8 облыстық арнайы санаторлық мектеп-интернатының
бастауым сынып мұғалімі*

МАЗМҰНЫ

Аллахқарова Гулнур Бақбергенқызы. МҰҒАЛІМ ШЕБЕРЛІГІ – ОҚУШЫ ЖЕҢІСІ.....	4	Жұнісбаева Айгүль. МАТЕМАТИКАДАҒЫ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚ.....	39
Машметова Сандуата. ТӨУЕЛСІЗДІК ШАПАҒАТЫ.....	5	Аллахқарова Асмирал Бақбергенқызы «ӨТДЫБЫСЫ ЖӘНЕ ӨРПІ».....	40
Жарбағұлы Улжан. ОТБАСЫ – ТӨРБИЕ БАСТАУЫ.....	7	Сейітбеқ Ақмарал. ҚАЗАҚ ЭСТРАДАСЫ.....	43
Арунқарова Гулнар Ұзақбайқызы. ҚЫЗЫҚТЫ ИНФОРМАТИКА.....	9	Шарғак Наз Жұлдызбекқызы. ДӘСТҮРЛІ ОЙЫН-АСЫҚ ОЙЫНЫН ҰЛЫҚТАУ!.....	46
Жамалова Арутан Дүйсенбаева. АБАЙ ҚҰНАНБАЙҰЛЫНЫН «ОН ЖЕТІНШІ» КАРА СӨЗІ.....	11	Төрбаева Жадыра Кесекқұлова. ДЕНЕ ТӨРБИЕСІ САБАҒЫНДА ОҚЫТУДЫҢ ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫНЕНГІЗУДІҢ ТИІМДІ ЖАҚТАРЫ.....	47
Нұрбай Айтқұмис Аубасқазы. АҒЫЛШЫН ТІЛІ ПӘНІ САБАҚТАРЫНДА ТІЛДІК ДАҒДЫЛАРДЫ ДАМУДА АКТ - НЫ ТИІМДІ ПАЙДАЛАНУ ЖОДДАРЫ.....	14	Құрбанов Жамболат Орынмырзетұлы. СПОРТ-ДЕНСАУЛЫҚНЕГІЗІ.....	48
Манабаева Гулшат Ануарқызы. МЕКТЕПКЕ ДЕРІНГІ БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМДАРЫНДА ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ МАЗМҰНЫН ІСКЕ АСЫРУ ТИІМДІЛІГІ.....	15	Түлешбаева Балдырған Алтынбекқызы. МАТЕМАТИКА ПӘНІНДЕ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТІН ДАМУ.....	50
Шәтқалбай Жақып Гайдарқызы. ОЙЫННЫҢ БАЛА ӨМІРІНДЕГІ МАҢЫЗЫ.....	17	Айдаболана Қаркес: Бетпұрханова. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУ МАШЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ.....	52
Алиева Айнұр. ШІЛІКТІ ЖӘНЕ БЕСШАТЫР БАТША ҚОРҒАҒДАРЫ.....	19	Естеменов Зағир Назметұллыева. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТІН ДАМУ.....	55
Түлешбаева Минара Телмербекқызы. ҚҰРЛЫҚ ОҚУЛАРЫНЫҢ ТҮРЛЕРІ.....	21	Омарова Диара Талитова. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН РУХАНИ ЖАНҒЫРУ ИДЕЯСЫ НЕГІЗІНДЕ ОТАН СҮЙГІШТІККЕ ТӨРБИЕЛЕУ.....	57
Қарабұлға Жапар Уалиқызы. ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҒЫНДА АҚПАРАТТЫҚ-КОММУНИКАТИВТІ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ.....	24	Бердімағамбетова Айгүль Қуанышқызы. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ІЗДЕНУШІЛІК, ЗЕРТТЕУШІЛІК ҚАБІЛЕТТЕРІН АРТТЫРУ.....	58
Айрекеліева Улжан Хамитқызы. МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛ - ПАТРИОТТЫҚ ТӨРБИЕ НЕГІЗІ.....	26	Масшат Айгүна Нұрлыбайқызы. МАТЕМАТИКА САБАҒЫНДА ЖАҢА АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ.....	61
Жұбанқызы Шолпан Қалдыбайқызы. АНА ТІЛДІ АРДАҚТАЙЫҚ!.....	27	Русинова Галия Қалжарқын. ӨЗІН-ӨЗІ ТАҢУ, ӨМІРДІ ТАҢУ.....	63
Тұрғалов Қалдін Орынбақыра. БАЛАБАҚШАДАҒЫ РОБОТ ТЕХНИКАСЫН ДАМУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ.....	28	Абдуллин Айгүль Батылқанқызы. ИГРОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ У ШКОЛЬНИКОВ.....	65
Алжанов Гульмира Батпұрқызы. «ГЕОГРАФИЯ ПӘНІН ОҚЫТУДА ЖАҢА ӨДІС-ТӘСІМДЕРДІ ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫНЫҢ САБАҚКА ДЕГЕН ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ».....	30	Жайланова Алтынқұл Бақырбайқызы. ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҒЫНДА АҚПАРАТТЫҚ-КОММУНИКАТИВТІ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ.....	68
Кешімова Диана Нұрбаева. ҰЛТ БОЛМЫСЫ – ҰЛТТЫҚ ТАРИХТА.....	32	Қарақызы Ұлтан. ОРТА МЕКТЕПТЕ ТАРИХ ПӘНІН ОҚЫТУДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН ӨДІС-ТӘСІМДЕР.....	71
Телубаева Жадыра Исабекқызы. Ө. БӨКЕНХАНОВ ТӨУЕЛСІЗДІК ЖАРШЫСЫ. ҰЛТ КӨСЕМІ.....	34		
Аширбаева Нұрпана Мұстағбекқызы. ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҒЫНДА КРИТЕРИАЛДЫ БАҒАЛАУДЫ ТИІМДІ ҚОЛДАНУ.....	37		

Ә. БӨКЕЙХАНОВ – ТӘУЕЛСІЗДІК ЖАРШЫСЫ, ҰЛТ КӨСЕМІ

Тілеубаева Жазира Исабековна

Қызылорда қаласы

Серали Латип атындағы №261 орта мектеп

Әлжан Нұрмұхамедұлы Бөкейхановтың шығармашылық тұяғы XIX ғасырдан 90 -шы жылдарынан орта тұрып басталып, тіптімен ол репрессияға ұшыраған 1937 жылға дейінгі аралығы көптеді. Әрине, 20-30 жылдар Бөкейхановқа шығармашылық еңбектен айылысу үшін қолайлы кезең болды деп айту орын, дегенмен бұл жылдары да ол өмірін мәңгілікке айықтап үйреншікті ғылымға және әдеби тақырыптардан көп үйрен емес. Ә.Бөкейханов 1913 жылдан ақпанмен бастап Оралбордан шыға бастаған «Қазақстан» патшалық бағат-бағдарын анықтаушылардың бірі болып қана қойған жоқ, сондай-ақ газеттің негізгі редакторы, сымбатын тапқан ең белсенді және оңдырық авторлардың қатарында болды. Ал, «Қазақ» болса 1913-1918 жылдар аралығында ең алдымен белгілі үлгілік, яғни А. Байтұрсынұлы, Ә. Бөкейханов және М.Дулатовтардың табын ет, маңдай тер еңбегінің арқасында жалпақтық басылым деңгейіне көтерілумен бірге, ұлт-азаттық қозғалыстың бастауына да айналған еді. Тура осы мезгілде ол қазақ қоғамында отырық және феодалдық еліміз көрсеті күрес идеясының қалыптасуына көмегі етті.

1917 жылы 5-13 желтоқсан аралығында Оралбор қаласында өткен екіші жалпы қазақ съезі Алаш автономиясы деп аталатын Ұлттық мемлекет құрылымының мәліметін, оның үкіметін сайлады. Әлемнің алтыншы белгілі алаш жатқан Ресей империясы көзгеде бұл аса зор оқиға болмағандықтан, отарлық езгідегі қазақ қоғамы үшін оның тарихи маңызы ерекше еді. Оның маңызы бірі қазақ елінің XVIII ғасырдан бергі өз бостандығы мен тәуелді қалыңды орыс империясына қарсы күрестен алашты күресінің қорытындысы болып.

Тарих сахнасына Алашорда – Халық Кеңесі үкіметін алаш қалған жалпы ұлттық күрестің басында ұлттық мемлекетіміз тұрды. Олардың ортақ түсінігі бойынша отарлық езгі мен феодалдық мешеулік қылдырылды аяқ асты болған ұлттық мүддені қорғап, қазақ елін басқа өркениетті елдер қатарына алып шыға алатын жаңа жол – ұлттық мемлекеттік құрылымын болуы еді. Қазақ ұлт-азаттық қозғалысының бастылары осындай белгілі маңызында еңде отырып, қателесті ме?

Жетпіс жылдан астам уақыт жүрші өткен тарихи қозғалыс көрсетіні бергендей, қазақ қоғам қайраткерлері тәуелсіз дербес мемлекет құру жолын таңдап отырып, қателескен жоқ еді. Ұлттық қану мен ұлттық тәуелділік болып, жерде еліміз елдердің тәуелсіз мемлекеттері мен мүддесін қорғайтын өзіміз институттарға сұраныс те қалыптасып. Ал, осы мезгілде пайда болған мемлекеттік ашыла түрде жалпы ұлттық-мұраттарға қол жеткізуді қалайтын шараларды жоқ азырақ да табын тарап. Олардың

саған еркіндігін алып елдерін беріпке де осылай болып. Осы тұрғыдан алғанда, әрине, Алашорданың өмірге келуі тарихи қажеттіліктен туып болып.

Бірақ қазақ ұлт-азаттық қозғалысы қайраткерлерінің бұл әрекеті екі Ресейдің тұтастығын көксейтін аяқ қалықтар мен патшалық генералдарының да, және тоталитарлық жүйені орнатуға басынатындарға да ұнай қоймады. Егер алғашқылары Алаш қайраткерлеріне Ұлы Ресейдің өз бетінше өмір сүре алатынын бұзғынға қатысты аз төбеліндей сепаратистік шығалды оқаларындай қарсы, екіншілерінің пікірі, соңғылары өзіміз сұрастық, аяққа елді артын ұрандарымен артына ертіп, ал оның көзі ашық көзі бастаушыларын «Бұрқаланып ұлтшылдар» деп жарып, алдымен қалыңды өзміз қарсы қойып, артынан бұларды асыр- алып, рухани аяққа салып қойған тарап.

Ұлттық санадағы түптеп қалғанда ұлыаурамылық, империялық мақдаты көптеген бұл екі саған жүйе де ұлттық мемлекеттік идеясының қаршысы. Сондықтан да, ұлттық патшалықтарда бұл өйге қолға алушылардың осылай аяқтау да табын сақталды. Міне бұл соңғы уақытта дейін қазақ ұлт-азаттық қозғалысы қайраткерлерінің өмір жолымен, олардың артында қалдырып творчестволық мұрасыменен таныса аламыз көлдік. Халқымыздың өз еркіндігі үшін күрес жолында мәңгі осылай тарихи қалдырып сондай қайраткерлердің бірі- Әлжан Нұрмұхамедұлы Бөкейханов.

Әлжан Нұрмұхамедұлы 1866 жылы бұрынғы Семей облысы Қарқаралы уезі Токтароулы болысының негізгі ауылында өмірге келген. Қазіргі ақмола-абықтық белгісі бойынша бұл елді мекен Жетісу облысы, Ақтөбел ауданы, «Қартай» сохалық қарайлы. Әлжанның әкесі – Нұрмұхамед, анасы – Бегімесем оу – білімге жақын, ширекті адамдар болған. Әлжанның үлкен атасы – Бөкей, ол атаны көкжал Барық сұрғанын ұна. 1861 жылы бес мейрам – артың Ұлан билеген жойнақпай, Орта жүзде еліміз қалың құралы. Хан етін сөзменен қолдан күрт Бөкейді сайлайды. Бөкейдің тоғыз ұлының бірі – Батыр сұлтан. Батырдың ұлдары Мырғатай мен Рүстем. Мырғатайдан Нұрмұхамед туалы. Бөкейден соң Қарқаралы дуанын білігі немересі Жамантайға ауыпқан. Жамантай мен Рүстем, Мырғатайлардың арасында әкегер және ел билеу ісін байланысты басырлық болып, соңғы немересінде Рүстем мен Мырғатай Қарқару жаққа шыққан. Бірақ олар көп ұзамай қайта оралып, Қоңсары қонысына ат салынады.

Әлжан Нұрмұхамедұлы Бөкейханов қоғам және мемлекет қайраткері, ұлт-азаттық және Алаш қозғалысының негізгісі, Алашорда автономиялы үкіметінің тарихы, публицист, ғалым, аудармашы.

1886-90 ж. Омбы қаласындағы техникалық училищиде, 1890-94 ж. Санкт-Петербургтегі Орман институтының зоология факультетінде оқыды. 1896-1903 ж. Қызық даласын зерттеген Шербино экспедициясының бөлекке қатысты. Сол тарихи кезеңде қызық даланы үшін екі өңірті мәселе – жер қатынастарын зерттеді, Ресейдің өсім отарлық саясатын сырады. 1905 ж. ресейлік «Халық басындағы» (конституциялық-демократиялық) партиясының мүшелігіне, 2006 ж. оның Орталық комитеті құрылымы енді. 2006 ж. маусымда Семей облысы қазақтары атынан мерзімнен бұрын таратылған I Мемлекеттік Думаны депутат болып сайланғанымен, алдымен 3 ай Павлодар түрмесіне, Выборг үшкіріне қол қойғаны үшін 3 ай Семей түрмесіне жабылды. 1906 ж. Омбыда шығатын кәсіптік «Голос степи», «Омич», «Иртыш», 1908 ж. Петербурда жарық көрген маңызына «Товарищ», кәсіптік «Роль», «Слово» газеттерінде редактор, 1908 ж. Самара қаласына жер аударылған, 1909-17 ж. осы қаладағы Дон ағындалық бөлек бөлімшесінде жұмыс істеді. 1913-18 ж. Оренбург қаласында шығатын тұрғын «Қызық» газетінің тұрақты авторы. 1917 ж. 20 наурызда Уақытша үкіметтің Төргіі облыстық комиссия және Түркістан комитетінің мүшесі болып тағайындалды. Осы кезеңде көзқарастарының өзіне қатыстылығы байланысты қадет партиясынан шықты. Алай көзқарастарының жетекшілігімен 1917 ж. тілде айыпқа Оренбург қаласында I жалпыақалық съезі өткізіліп, «Алаш» партиясы құрылды. 5-13 желтоқанда Оренбург өткен II жалпыақалық съезінде 25 адамнан тұратын Ұлт Кеңесі (олы – Алашорда) құрылып, оның төрағалығына көпшілік дауыспен Ә.Бөкейханов сайланды. 1918-19 жылдардағы Азамат соғысы кезінде Алашорда және билігіне қарсы атық соғыстарға қатысты, қағандарды қалдағы қазақтарды жағалады. Кеңес үкіметі 1919 ж. Алаш қайраткерлеріне қатысты жарияланған соң 1920 ж. Қызық АКСР Елішілік қалық комиссияны қалыптастырып мүшесі, 1922 ж. Мәскеудегі Ұлт істері комитеті қалық комиссияны жанындағы Орталық басында, 1926-27 ж. Ресей Ғылым академиясының ғылым қызметкері. Осы жылдары Ғылым академиясы жанынан құрылған профессор С.П.Штерн бастаған экспедицияның құрамына еніп, Қазақстанға жаңа үлкендермен ағылшыны болған қызық аударушыларға берілер басым артық жердің жақындығы, тіптен құрлық жерлер қызық қызықтарының өзіне көтерілетіндігін дәлелдеп шықты. 1926 ж. Мәскеуден ұрықотатын шығын кезеңі үшін Ақтөбе қаласында ұтылып, Бұтырақ облысына жігізілді. 1927 жылдың I көпшілік бастап оған үшін ОДТУ орындарының қосында тұрғын тұра келді. Мәскеуден ұзын шығуға тыйым салынды. Алаштық құқығы 10 жыл бойы шектелген Ә.Бөкейханов ақпарат сталндік ретресия кезеңінде қайтадан түрмеге жабылды. Қазақстанда Алаш партиясының құрылуы мен Алашорда үкіметінің коммунистерге қарсылық көрсетуі бойынша барлық жауапкершілікті өз мойнына алды. Ол өзінің қызықтық билікке өзінің іші жылынып, бірақ оны мойындауға мәжбүр болғанын, бар арнасы қалыптың түзелетіндігіне алып,

ұлттық мемлекет құрылып көру болғанын мәлімдеді. 1937 жылдың 27 қаңтарында КСРО Жоғары соты жоғары коллегиясының шешімімен үкімі бойынша өлтірілді. («Алаш. Алашорда. Эпикалседин» кітабының Алматы: «Арыс» баспа, 2009)

«Хал басында қызықтық мәселе бар еді, тірі болғанды, қызықтық қызықтық етпей қоймаймын» деген Ә.Бөкейханов сөздері, Алаш қайраткерлерінің көсемі болыпмен бірге жан-жақты энциклопедиялық ғылым, тарихты публиціст те болды. Оның өзіне шығармашылық мұрасы бүтіндігіне отандық тәжірибе құрайды. Екі ғылым тарихындағы құтқарушылық әлеуметтік-экономикалық және мәдени-рухани жағдайды, әсіресе жер қатынастары, отарлықлық бұлшық қарсы күрес, қызық мемлекеттің құру мәселелері бойынша құнды-құнды теориялық әрі практикалық зерттеулер жанып қалды. Оның көпшілік тұрмыс, дәстүрлі мал шаруашылығы, қызық көй тұрғындары, жайылым қойы, отырықшылықтың көшу, қала салу туралы мақалалары бүтіндігі де көпшілік жанылған ғылыми еңбектер. Екі тілді бірдей еркін менгерген қаламгер аудармашы, редактор, фольклорист ретінде де соғана көпшілік рухани мұра қалдырды. Алаш көсемі, ұлт қызықтығын Әліхан Бөкейхановтың басты аманат-мұрасы – түзелетін Қызық Елің құру, өркендетіме ұтылу, әлемдік қауымдастықты өзінің ойып алып орны бар ұлттық мемлекет жасақтау болды.

Әліхан Бөкейхановтың қайраткер ретінде қызықтығының өзі рухани негіздері бөлек айту артық емес. Біріншіден, Әліхан еркіндік пен тереңдікті жоғары бағалаған ортада өсті. Оның қызықтық қызықтығын қызықтығына қатысты бұл ауыл әдебиетінің, ұлы Абайдың және басқа ақын-жазушыларының терең ойы шығармаларының маңызы болғандығы сөзсіз. Оның 1907 жылы тұрғын рет орны оқушыларын Абайдың творчествосымен таныстаруды көздеген материал жариялан, ал 1909 жылы ұлы ойшылдың шығармаларының Петербурда жарық көруіне мұрашылық болып, емірдің соғаны деген Қызықшыды, Ерашыл, Қызық-Қорыш - Бөлек құлу және басқа көпшілік ауыл әдебиеті үлгілерін жанып, зерттеп және насихаттап өтуін, әрине келешекке жағдай деп айту қызық.

Бөлекшік қайраткердің өмір жанынан қызықтығымен отарлық еште қарсы Кеңесорда бастапқы қызықтықтың көтерілісі (1837-1847) туралы екі арнадағы ағыты, ағылдардың айтылғандай еркіне зор болғандығын айтару қызық емес. Мұны біз Ә.Бөкейхановтың 1923 жылы Ташкентте жарық көрген кітабындағы ағыты өз орнына жанып, өзіне арнаған екі шумақ өзінен де байқаймыз:

За годом год хронол год,
Притан их манго с той горы,
Кия, жанымай сып степной свободы,
Казань беттар Кеңесоры.

Но дух его буттарской воли,
Его борьбы хронол след,
Был мангом киргизской толи
До дней свободы, дней побед.

Екіншіден, XX ғылымды басында оның ойы Еуропа мәдениеті мен дәстүрінің мыналармен

Ә.Бөкейханов сияқты ірі қайраткердің қалыптасуы, өрлеу мұманы емесіні. Оның өмір жолын айқындауда, әсіресе Ұлы Француз революциясының және орыс азаматтық революциясы мен тұрақтылық әдебиетінің орны ерекше болды. 1917 жылдың жазында Уақыттың өкіметінің комиссары қызметінде жүріп жатқан мезгілінен оң «Болашаққа, тегісіз, туықандық 18-ші ғасырдан бері жарыққа шыққан тегі тізімді. Мұны мейлінше селтін Француз жұртының санын ерсісі. Осы үш түрдің бәрі бөлек тарихтан, ішкідан, бұдан оқуынан, Лев Николаевич Толстой философиясынан табылады, көп ашық талашты ер тегісі. Бұл үш ұраннан бөлек адам балашынан бақыт, махаббатына көп жөк. Бұл жолдан шығу жайындағы мағлұматқа қайтанып болсады» - деп жазды.

Тағы бір еңбегінде «Тұл үшін күрес неге жүріп жатыр? Қалақ тұл деген не? Қалақ тілінің ар жағындағы қатқал мәселе - жер. Біз мына жерді қалақ болып, қалаққа сөйлеп қана көрмей аламыз» деп жазды. Жазды, Әлихан Нұрмұхамедұлының негізгі бос ұстанымы болған екен. Оның ең жетік бөлім қатысты емес, ел мен жерге қатысты ұстаным еді. Оны мағлұмат, тарихшы Тұрсын Жүртібай былай деп баяндайды.

-«Ең бірінші - Алаш ұлттық демократиялық мемлекет болуы тиіс. Ол үшін ең алдымен «жер, жер және жер» болуы керек. Жерсіз Отан жоқ. Бөкейхановтың ұйғарымы бойынша, қалақтың байлығы жерін қашап қалақтың өңі ғалым мен төлешінің сүйемің, талма, атырығынша, жер көлемешілікке, қанық аударушыларға берілуі керек.

Екінші ұстанымы - Алаш жерінің аяғындағы, ұстаптан, негізіндегі барлық байлық қалақтың өзіне қаламет етуі тиіс. «Бөкейхановтың сөзімен айтсақ, «қалақтың әрбір тәмі қалақтың өңіріне тұйық болып шықтығы тиіс».

Үшінші ұстанымы - Бөкейхановтың жобасын бойынша, қалақтың жерінде өндірлетін бір уақыт жүріп екі мемлекеттің азаматтарының үстіне тоқалам болып кіндігі керек. Яғни, мемлекет талыстағы экономикалық тәуелсіздікке көз жеткізуі тиіс болған.

Төртінші ұстанымы - қалақ мемлекетінде мемлекет құруы ұлттың тілі, діні, менталитеті өңге ұлттарға қарағанда үстем болуы керек дегенге сайлы. Бұл идеологиялық ұстаным болыпты.

Ал, бесіншісі - ең негізгі ұстанымы бойынша ғылымға, сонан ішінде тәуелсіз ғылымға, ұлттық дәстүрге негізделген, мына сүйеніп отырып, Жазаның үлгілендігі ұлттық демократиялық мемлекет құрылуы керек еді. Алаш қайраткерлерінің бұл ұстанымының дұрыстығын сәуірлік дәстүрге негізделген жапон ұлттының бар-жоғы 20 жылдан ішінде біртүтес мемлекетті айыпалып шыға келуі дәлел болып керек».

Осы ұстанымы негізінде дербес мемлекет құруды көздеген Әлихан Бөкейхан қонақ тарихшының тұңғыш еңбегі ұйым Алаш партиясының ұйымдастырылды. Артынан, 1917 жылы желтоқсан айында бүкіл қалақтардың құрылауында Алаш автономиясынан жарықалып, Ә.Бөкейхан сол алашты Қалақ республикасының тұңғыш тарихшы (президенті) болып сайланды. Осындағы Алаш деген сөздің мағынасын 1913 жылы «Қалақ» газетінде

«Жазы қанда қалақ «Алаш» деп атап кетті. Бұл «Алаштың - алаш жұртының босшысы» екенін білдіреді» делінген.

Әлихан Бөкейхан руға, жүзге бөлінуге жаны қол. Алаштың алаштық жағдайына немесе біліміне қарай қарым-қатынас жасамай Халықты біртүтестей көруге тырысқан. Ол Қалақтың демократиялық сайлау дәстүрінің негізін қалаған тұрғы дәлел артық болмақ.

Жазушы, ғылым Тұрсын Жүртібай Әлихан Бөкейхановтың үш түрлі мінсін ерекше атап көруге болды дейді.

«Біріншісі оның тұрақтылығы. Екіншісі бөлімшесінен алаштың келген жанынан мөңкемі басатын өлгенге қорытылыс несі екендігі. Бұл жайлы Әлихан Марғұлан, Қалақан Бөкейхан, Ғалым Ахмедов, Маршан Мұралынов, Валентин Николаевич Әуезов естеліктерінде ашық жазған. Тіпті тұрғындағы келген Мәскеуде үлкен мағлұмат тарғушыларының өңі тұрғындағы кезде артық мінсін көрсете аламын. Дана Әлихановтың Бөкейхановты былай деп еске алды: «Әлихан мына көз-келген адамды білем тұрушы еді. Әлихан өңі тұрғындағы оқушыдан кіріп келген тарғушыларды көргенде саяпастап: «Дана, пай қол. Қонақтар келді. Бұл Мәдениетті қалақтар, дәстүр аттандыды», - деп. Олар үндей алашты қалақ. Осы мағлұматты пайдаланып: «Кешіріңдер, телефон шалуға біле ма?» - деп. Олар рұқсат берді. Қоралы, көп белгілі көпте талымы тұрғыны алашты. «Баса! Мен ұзақ қонақтармен келіп бармын. Ләлима сәліп танырдым. Алашты!» - деп де мөңкемі қарай: «Дана! Сен алаш-мұнда жүрген. Оған сәттеме шығанды. Бұл «бары-келместі» қонақтармен» - деп сайбарлық. Тарғушылар мұндағы бары үндей тыңдап тұрды, үндесті біте алашты. Мен сонан тұл қалақ. Әлихан сәліпаты оларды өңі өңкі қалақ көрсетуге мұқият бермеді». Бұл өңкімен Дана Қалақ тұрғыны Алаш тарихының қалақ тарихты докторлық диссертация қорғатып тарихты Жазасынша айтып берген. Әлихан сәліп көрген адамдар: «Ең Бөкейхановтың еркін сөйлеме алаштығы. Оның мына білем тұрды және астарып сөйлейді», - дейді екен. Әлихан өңкі сәліп сәліпаты сәліп адамдары айтып: «Мен тек Байтұрсынның, Дулатовтың тәмі үңі тұрғыны алаш сөйлеме алашты», - дейтін еді. Үшінші қалақтың айтыр болып, сондай Ұлы тұрғы және жазды, адамдары бауырлық, жаны ашығып, сөйлетіп болған. Дана Бөкейхановтың: «Әлихан Сәліп қалақтың болғанда қалақты қалақтары. Ол барып, оның дегені көрсетіп алаш, қалақты медициналық тексеруге атырды. «Өндірлетік ұлаш» деген дигитал қалақты. Дегені қалақтың өңкісі. Бұл оның жанына қалақты болды», - деп еске алды. Менің ойымша Бөкейханов Сәліп Сәліпатынан қалақты тек күлеу бағам ретінде қалақтың қалақты отырып жоқ, өң кілемсі, Алаш кілемсі алға атырып үмітті шәкіртінен айырыптып ауыр қалақтың егілі. Алаш кілемсі өлген сияқты көреді. Мен, осындай жаны көзік алаш. Осы үңі мінсін Әлихан Бөкейхановтың күрескерлік тұрғысынан болып, адамды болыптып теріңдер таныталам.

Қалақ үңкі қалақтың қалақты, тек тәуелсіздікке ғана емес, айып, білімнің мәдениеттің тәуелсіздікке ұлттыңың ұлттыңың тұрақтылығын сәліптеді.

аяқталған. Әліхан Бөкейханов айтқан, әрі істеген істері жетерлік.

Иә, Әліхан Бөкейхановтың кейінгі ұрпаққа өмір үлгі болып мәңгілікке қалады. 6.

Әліхан Бөкейханов - Хакім Абайдың «Құдырлығы жұдырық сөзінің, туды да көп тұрмады» деген сөзімен айтсақ, бір мезетте жарқ етіп жанып, сөздері олі күнге дейін жарқырап тұрған жарық сөздер. 8.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. М.К. Қонабаев Тарих зердесі, Алматы, 2001. 9.
2. М.Қ.Қойгелдиев Қызық эпитасы. Алматы, 2005.
3. Т.Өмірбеков 20 ғ. Қазақстан тарихы. Алматы, 2001.

М.Қойгелдиев Әліхан Бөкейханов Алматы, Қазақстан 1994 ж.

Нұрсейісов К. Алаш һәм Алашорда. Алматы, 1995ж. Алаш қозғалысы. Құжаттар мен материалдар жинағы. Алтын сөз. 1 том. А., 2004.

Дулатов М. «Тарихи жыл» мақаласы. 8 қаңтар, 1917 жыл.

Тынышбаев М. Ұлы мәртебелі мағани. Дәуірдің жарық жұлдызы. «Ұлы тұлғалар» ғылыми-биографиялық серия. А., 2002.

«Алаш. Алашорда. Энциклопедия» кітабы. Алматы: «Арыс» баспасы, 2009

«Шебер ПЕДАГОГ» Республикалық ғылыми-әдістемелік педагогикалық ақпараттық танымдық журналы

СЕРТИФИКАТ

Қазақстан Республикасының Білім және Ғылым Министрлігінің ақпараттық-танымдық журналы «Шебер Педагог»

Тілеубаева Жадра Исабековна

«Шебер ПЕДАГОГ» Республикалық ғылыми-әдістемелік педагогикалық ақпараттық танымдық журналының көпшілік оқырманға таралуына атсалысып, журнал бетінде ғылыми-педагогикалық материал жариялағанын растайды

Республиканский научно-педагогический, методический, научно-методический педагогический информационно-просветительский журнал "Шебер ПЕДАГОГ" способствуя широкому распространению журнала среди читателей, подтверждает о публикации научно-педагогического материала на страницах журнала

Republican Scientific-methodical pedagogical information-cognitive journal Sheber PEDAGOG contributing to the widespread of journal among readers, confirms about publishing scientific-pedagogical material on the pages of the journal.

"Шебер ПЕДАГОГ" Республикалық ғылыми-әдістемелік педагогикалық ақпараттық танымдық журналының бас редакторы

Ж.Т.Серғазықызы

Алматы, 2023 ж.

тірлеу С12-0048

АЛҒЫС

Құрметті _____
Тілеубаева Жадра Исабековна

Өз ісінің үлдігі, майталманы, Республикамыздың тәжірибелі ұстадары мен тәрбиешілері арасында өзінің педагогикалық тәжірибелерімен бөлісуге ерекше ықылас танытқаны үшін марапатталды.

Сіз бен біздің асыл борышымыз - болашақ ұрпаққа сапалы білім беру және кемсіне жеткізу. Ұстаздық қызметіңізге жаңа белестер мен барлық істеріңізге сәттілік тілейміз!

Шебер ПЕДАГОГ Республикалық ғылыми-әдістемелік педагогикалық ақпараттық-танымдық журналының
Бас редакторы

Ж.Т.Серіпқалиев

Алматы 2023жыл